

Ludwig Steindorff, DIE DALMATINISCHEN STÄDTE IM 12. JAHRHUNDERT. STUDIEN ZU IHRER POLITISCHEN STELLUNG UND GESELLSCHAFTLICHEN ENTWICKLUNG, Städteforschung A/20, ur. H. Stobb, Böhlau Verlag, Köln-Wien 1984.

Institut za komparativnu povijest gradova u Münsteru uvrstio je u svoju uglednu seriju monografija (Reihe A: Darstellungen) knjigu L. Steindorffa, njemačkog historičara čiji je interes uveliko usmjeren našoj prošlosti.¹ Zahvaljujući tome, postignuta je dvostruka korist: dobili smo monografiju o jednome od najmanje poznatih razdoblja naše povijesti, a inozemni su historičari temeljitije upoznati s nekim od osnovnih problema naše medijevistike. Pogotovo ovo potonje je važno, jer, osim što malo prevodimo vlastite rezultate na svjetske jezike, naša su istraživanja, kako ističe i autor knjige (XXVI—XXVIII), rijetko komparativna, te ih je teško uvrstiti u komparativne povijesti evropskih gradova. Stoga nije čudo da se dalmatinski gradovi u djelima te vrste spominju tek uzgred, nerijetko na temelju zastarjele, ili pak talijanske historiografije.

Već u uvodnom dijelu autor upozorava na važnost ponovne kritičke analize izvornog materijala, pogotovo nakon radova N. Klaić, koja je upozorila na lošu tradiciju ili sumnjivo porijeklo mnogih od njih. U skladu s time, Steindorff posvećuje prvo poglavlje knjige prikazu i analizi izvora, posebice grupi tzv. »Privilegija trogirskog tipa«. Važno je ustanoviti da se nije zadovoljio samo upotrebom tiskane građe, nego je, kada je god to bilo moguće i potrebno, pregledao i rukopisne predloške.

Autor dijeli izvore prema njihovim karakteristikama i vremenu nastanka. U toku prve polovice 12. stoljeća od privatnih isprava postoje samo zapisi o primanju ili davanju dobara. Oni nemaju pravno značenje, već služe samo kao podsjetnici (recordatio) (3). Među izvorima s javnim sadržajem, njima odgovaraju zapisi o zakletvama što su u to vrijeme imali značenje političkih ugovora (7). Prvi pravi politički ugovori javljaju se kada i notarski spisi, u drugoj polovici stoljeća (9). U skladu s takvom podjelom, autor ne razlikuje privatne i javne isprave, jer one prije druge polovice stoljeća i ne postoje, nego radije vidi bilješke s privatnim i javnim sadržajem (10—11).

Što se tiče trogirskih privilegija datiranih 1108. i 1124, priklanja se mišljenju N. Klaić da su to doista diplomatski falsifikati, ali smatra njihovu osnovnu jezgru ipak autentičnom, jer odgovara strukturi političke zakletve (ugovora) kakvi su se sačuvali za Rab 1115, a Zadar 1116. i 1117. (15). Autentične bilješke, na temelju kojih su sastavljeni falsifikati, nastale su, po autorovu mišljenju, 1105. i 1122. Danas sačuvane prerađevine nastale su nakon 1322, a vjerojatno prije 1333. Za razliku od njih, isprava datirana 1142. je i sadržajni falsifikat (20—21).

N. Klaić imala je pravo i kada je tvrdila da su falsifikati splitski privilegiji iz 1142. i 1207, kao i šibenski iz 1167. Steindorff to potkrepljuje iznoseći da je splitski privilegij 1142. izdan »urbis Spalatensis principibus«, što je nemoguće u to vrijeme, kao i da se u njemu spominje slobodni izbor biskupa (kao u trogirskom),

¹ Namentragende Steininschriften in Jugoslawien vom Ende des 7. bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts. Bearbeiter R. Mihaljčić, Redaktion L. Steindorff, Wiesbaden 1982.

Über die Einheit des 1205 von Andreas II. an die Stadt Nin verliehenen Privilegs, Südost-Forschungen 42/1983, 61—112; Die Synode auf der Planities Dalmae. Reichseinteilung und Kirchenorganisation im Bild der Chronik des Priesters von Dioclea, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 93/1985, 279—324; »Liber Methodius«, Überlegungen zur kyrillo-methodianischen Tradition beim Priester von Dioclea, Mitteilungen des Bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich 1/VIII/1986, 157—172.

a ne nadbiskupa (21). I ti falsifikati, kako misli autor, nastaju u doba mletačke vladavine u 14. stoljeću, kada su se komunalna prava morala dokazivati pisanim povlasticama (24).

Iako se Steindorffovi rezultati ne moraju prihvatiti kao konačni u svakoj pojedinosti, njegova je analiza »Privilegija trogirskog tipa« upozorila na postojanje istinite jezgre i u kasnijim prerađama te je omogućila odvajanje autentičnih podataka, bez obzira na oblik u kojemu su prezentirani, od potpunih sadržajnih falsifikata.

Iduće poglavlje ima također karakter uvodnoga, a namijenjeno je čitaocima slabije upućenima u povijest Dalmacije i Hrvatske (*Dalmacija prije 12. stoljeća*). U osnovnom toku prikaza uglavnom se drži N. Klaić i njene interpretacije ranoga srednjeg vijeka, što pogotovo dolazi do izražaja u tumačenju pripadnosti Dalmacije. Steindorff se, naime, slaže da je tek Zvonimir uspio ovladati dijelom Dalmacije (Markom dalmatinskom). No, kako to i nije osnovna tema njegove knjige, nema potrebe na ovom mjestu iznositi protudokaze. Autor koristi priliku da u ovom poglavlju ipak ispravi neka kriva tumačenja. Tako se protivi mišljenju U. R. Blumenthal, iznijetom u njenoj knjizi o ranim sinodima u vrijeme Paskala II, da je splitski nadbiskup Krescencije supotpisao jednu ispravu sastavljenu na Lateranskom saboru (od 9. ožujka do 3. travnja 1102). On je dobio palij tek 19. travnja, a kako se u ispravi naziva »salunensis episcopus«, Steindorff misli da se radi o falsifikatu, čime ne niječe nadbiskupovu prisutnost na sinodu (39). Ista se autorica vraća na starija mišljenja i smatra da je pismo, objavljeno u Diplomatičkom zborniku (dalje: CD) II, 13, upućeno Krescenciju, iako je već Šišić prihvatio tvrdnju M. Gebarowicza da se ono odnosi na nekog poljskog premeta (39—40). Steindorff sumnja i u punu autentičnost papina pisma Krescenciju, kojim ga postavlja za nadbiskupa (CD II, 4), držeći ga kasnijim prijepisom, u koji je umetnut podatak o pripadnosti »župe Maronije« splitskoj crkvi (39). Misli da je umetak iz vremena borbe Splita i Zadra oko Hvara, no priznaje da je potrebno izvršiti još i paleografsku analizu. Struktura teksta, moramo dodati, doista upućuje na to da je »parochiam Maronie« naknadno ubačeno.

Napokon, u ovom poglavlju riječ je i o nekim terminima, pa se autor zalaže za shvaćanje pojma *civitas* kao oznake za grad i okolicu, iako se u izvorima ponekad pod tim razumijeva samo grad unutar zidina (41). Time želi naglasiti razliku među organizacijskim oblicima u Dalmaciji u pretkomunalnom i komunalnom razdoblju, kada *civitas* više neće biti isto što i *communitas*.

Prijelomnim trenutkom u stvaranju komunalnog društva u Dalmaciji Steindorff smatra dolazak Arpadovića, jer je nova vlast, prekinuvši stoljetni kontinuitet, prouzročila potrebu za stvaranjem novih oblika udruživanja, kojima će se osigurati unutarnja sigurnost. To ipak nije značilo da su odjednom napušteni ili promijenjeni ustaljeni oblici organiziranja uprave i vlasti. Veliku pažnju posvećuje autor dokazivanju da su priori i nakon dolaska Arpadovića držali vlast u gradovima te da pojava knezova (*comes*) nije samo puka terminološka promjena, nego da je predstavljala i promjenu odnosa u gradu. Iako Toma u svojoj kronici govori o Adrijanu iz Trevisa kao komesu, to nije dokaz da ovaj nije nosio titulu priora. Tako ga, naime, označava jedna na talijanski prevedena bilješka iz splitskog samostana Sv. Benedikta. Važnije je, ipak, da Toma uopće ne poznaje titulu priora (Prestancija označava kao *primarius*, što je očito pogrešno razriješana kratica za *prior*) te redovito koristi sebi suvremenu *comes*. Zato ga i ne možemo iskoristiti kao svjedočanstvo o tome kakve su se titule koristile u Splitu prije njegova vremena (55). Slično postupaju Toma i kada govori o ugarskom zapovjedniku posade u Splitu kao o duksu, iako je ta titula nepoznata u Ugarskoj u 12. stoljeću. Steindorff pretpostavlja da Toma ponovno upotrebljava intitlaciju svog doba, po uzoru na titulu *dux Dalmatiae et Croatiae*. Tomin *dux* nipošto se, iz navedenih razlo-

ga, ne može izjednačiti s duksom Simonom, koji se spominje u jednoj nedatiranoj bilješci opatice Madije, predstojnice samostana Sv. Benedikta. Taj bi, po Steindorffu, morao vladati dijelom Hrvatske nakon Zvonimira, kao što je isprva mislio i Rački (Documenta, 180), ali se kasnije predomislio, izjednačivši ga s Tominićim neimenovanim ugarskim zapovjednikom (56).

Nakon pažljive analize Trogirskog privilegija, autor je došao do zaključka da Koloman nije mogao odobriti građanima biranje kneza, jer to i nije izborna funkcija; štoviše, uvedena je upravo zato da bi se kontrolirao izborni prior. U formulaciji o oslobađanju od zalaznine dodano je da se građani oslobađaju zalaznine i ako Koloman dođe na krunidbu u Dalmaciju, što je besmisleno, jer je u to vrijeme već okrunjen. Dodana je u potpunosti i odredba da stranci smiju dolaziti i boraviti u gradu samo uz odobrenje građana (57–60).

Očistivši tako tekst privilegija od kasnijih dodataka, Steindorff je došao do osnovnog teksta zakletve, za koju pretpostavlja da ju je Koloman dao i Splitu i Zadru (61).

Iako se ne može, zbog oskudnosti materijala, pratiti razvoj društvenih odnosa te eventualno uočiti razlike nastale nakon ugarskog osvajanja, glavne se tendencije ipak mogu nazreti. Ugarska je vlast počivala na vojnoj prisutnosti i podršci biskupa, u čija prava Koloman nije dirao. *Maiores* gradova bili su protiv novog vladara, jer im je oduzeo dio prihoda od lučkih pristojbi, a ograničio je i vlast priora koji se birao iz njihovih redova. S druge strane, nije dovoljno pružio dotada iz politike isključenim slojevima, no izbor Adrijana iz Trevisa za priora možda je odraz promjene odnosa snaga unutar grada i već uloge što su je stekli *minores* (62).

Drugi je važan činilac u razvoju dalmatinskih komuna u 12. stoljeću bila Venecija, što je napose istaknuto u poglavljima *Počeci mletačke vlasti nad Kvarnerom i Zadrom* (63–73) i *Razvoj u području pod mletačkom vlasti 1118–1181* (74–91). U razmatranju o zamjeni ugarske vlasti mletačkom, Steindorff obraća pažnju na zakletvu Kledina Zadru te konstatira da je treba datirati između 30. lipnja 1116. g. (poraz Mađara pod Zadrom) i 30. lipnja 1117. g. (zakletva Ordelafa Faliera) (68). Ujedno predlaže da se sigla S u tekstu zakletve tumači kao kratica Zvonimirova imena, a ne Kolomanova, kako to historiografija općenito prihvaća. To bi značilo da Kledin traži plaćanje tributa kao što je to tražio i Zvonimir, a ne Koloman. Teško je pretpostaviti da bi se iza kratice krilo ime posljednjeg Trpimirovića Stjepana, jer je njegova vladavina bila prekratka te je ostavila premalo spomena.

U svojoj pak zakletvi Rabljanima, kako je to točno uočio autor, dužd Ordelaaf im dopušta, uz uobičajeni izbor biskupa, i izvanredno pravo na izbor kneza (CD II, 30). Dosada se krivo prevodilo da su oba izbora bili stari običaji, ali je iz teksta jasno da se pravo biranja kneza uvodi prvi put (dužd daje *egregiam libertatem*) (69). Iz toga se može zaključiti da Koloman doista nije nikome dao pravo biranja kneza, što bi, kako je već istaknuto, bilo u suprotnosti s važećim ugarskim običajima (71).

Širenje mletačke vlasti, nakon dolaska Arpadovića u Dalmaciju, značilo je definitivno uklapanje gradova u veće političke cjeline, a nosilo je sa sobom i unutrašnje promjene. Novi rodovi dobivaju veću ulogu u političkom životu, na račun starih. U nedostatku izvornog materijala, naglašava autor, možemo samo naгаđati da je ekonomsku osnovu starih rodova činio zemljišni posjed, dok su novi svoju snagu temeljili na trgovini (72).

Zanimljiva je Steindorffova teza da dolaskom pod mletačku dominaciju Zadar zapravo jača svoj položaj. *Comes* Petrana i biskup Lampridije, domaći ljudi, surađuju u akciji širenja utjecaja svoga grada na širu okolicu. Tako uspijevaju dovesti Zadrane na biskupske stolice u Hvaru i Osoru, a 1154. promiče se zadarska biskupija u nadbiskupiju. U jednoj se bilješci iz tog vremena Petrana spomi-

nje kao *p. Dalmacie*, što se najčešće nazrješavalo kao *proconsul*, dok Steindorff u tome vidi *princeps* (74—79). Promjena u mletačko-zadarskim odnosima nastupa u trenutku kada Venecija uspijeva zadarskoga nadbiskupa podvrgnuti gradeškom patrijarhu, što u Zadranu izaziva bojazan od još većeg gubitka političke samostalnosti, pa se obraćaju za pomoć Gezi II (79). Pobuna 1159. pogoršala je doista položaj Zadra, jer od tog događaja knez više nije iz grada, već dolazi iz Venecije (80). Steindorff odbacuje tvrdnju da je 1164. došlo do nove pobune: ona se temeljila na ispravi splitskog nadbiskupa Petra u korist zadarskog samostana Sv. Tome, a datirana je vladavinom Stjepana III. Očito je, međutim, da se isprava odnosi na posjede na hrvatskom, a ne zadarskom teritoriju te je razumljivo da se u dataciji spominje ugarski kralj. Povrh toga, izričito se kaže da je knez Petrana »bio nekada« pod ugarskim kraljem (CD II, 99). Steindorff prema tome zaključuje da je mletačka vlast bila u Zadru neprekinuta od 1159. do 1181. g. (80).

Autor dalje slijedi razvoj mletačke vlasti na Rabu i Krku. Suprotno N. Klaić, drži ugovor Rabljana i župana Buže autentičnim i ujedno najstarijim ugovorom jednog mletačkog grada sa zaleđem (88).

Poglavlje *Grad Split između 1119—1180* (92—111) podijeljeno je na odjeljke o faktičnoj samostalnosti pod Arpadovićima i o obnovi bizantske vlasti. Autor ističe i da se nakon Adriana nastavilo s izborom priora, te da je idući bio Černeka. Izvori koji ga nazivaju knezom su odreda mlađi, dok se dva puta javlja izričito titula priora, vezana uz njegovo ime (CD II, 30 i 55) (92—93). Steindorff uspostavlja i novo datiranje događaja nakon Kolomanove smrti, služeći se Bečkom ilustriranom kronikom i mlađim ugarskim kroničarima. Po tome je Koloman umro 1114, a ne 1116, kako se često isticalo, te je zbog toga došlo do mletačkog napada na Dalmaciju 1115. Stjepan II poduzeo je svoj pohod 1122, a ne 1124 (94—95).

Prior nalazi potporu ne samo u starim rodovima nego i u splitskom kaptolu, dok su mu protivnici mlađi rodovi na čelu s knezom Martinom, koji vode otvorenu prozadarsku politiku (100).

Splitski knez nije isto što i zadarski, jer nije zastupnik vanjske vlasti, i ne nalazi oslonca u crkvi (101).

U drugoj polovici stoljeća dolazi i do promjena u vezi s izborom biskupa, koje papa otada češće imenuje iz Italije, što jača integraciju dalmatinske crkve s Rimom (108).

U nekoliko idućih poglavlja ima malo novoga, iako autor nigdje ne izbjegava iznositi ispravke ili drugačija tumačenja, poput gore prikazanih. Tako u poglavlju o južnodalmatinskim gradovima, kojima je, prema vlastitom priznanju, posvetio manje pažnje, naglašava da o mletačkim knezovima u Dubrovniku u prvoj polovici 12. stoljeća govore samo dubrovački anali 15—17. stoljeća, dok starije mletačke kronike o tome šute (134). Možda se, misli Steindorff, u tim kasnijim vijestima može nazreti neki trag povremenih mletačkih utjecaja (kako to tumači i J. Lučić). Iako je Dubrovnik imao vlastite karakteristike razvoja, osnovni su oblici uprave, unatoč različitom nazivlju, bili jednaki onima u Donjoj Dalmaciji. Tako je normanski *camerarius* imao istu ulogu predstavnika viših vlasti kakvu je u Splitu imao bizantski *dux*, a i *satnik* u Kotoru (1186) sličnog je položaja kao ugarski knezovi (150).

Ključno je poglavlje cijele knjige svakako posljednje, jedanaesto (*Stvaranje komuna u dalmatinskim gradovima*) (152—179). Izvršivši prethodno detaljnu analizu izvornog materijala, autor je, kako smo vidjeli, ispravio neka kriva tumačenja i iznio nove teze, pa je napokon mogao postaviti najvažnije pitanje vezano uz dalmatinsku povijest 12. stoljeća: da li se u Dalmaciji stvara komunalno društvo slično onome u sjevernoj Italiji? U bilješci dopunjuje pitanje konstatacijom o pretpostavljenoj većoj sličnosti razvoja u Dalmaciji s onim u južnoj Italiji, što se, zbog neistraženosti tamošnjih gradova, ne može valjano dokazati (152).

Da bi uopće mogao izvršiti usporedbu, nužno je morao odrediti osnovne karakteristike komune, što vidi kao ostvarenje gradske autonomije, izbor konzula, udio neplemića u vlasti te promjene u vladarskoj i biskupskoj vlasti (154).

Pored očitih sličnosti, razvoj je u Italiji tekao donekle drugačije nego u Dalmaciji. Dok je u ovoj postojala uglavnom stalna vlast Bizanta, Italija je mijenjala gospodare. Tamo su već od 9. stoljeća zabilježeni staleški sukobi u gradovima, dok u Dalmaciji diferencijacija u gradskim društvima postaje vidljiva tek od 11. st. Talijanski gradovi ujedinjeni su sa svojom okolicom isprepletenim sistemom feudalnih veza, dok su dalmatinski smješteni na rub prostora u kojemu se feudalizam tek izgrađuje. Napokon, na našoj obali ne samo da nema komunalnog pokreta, nego se ni termin *komuna* ne javlja prije početka 12. st. (155—156).

Time nisu iscrpljene sve razlike: u 11. st. u talijanskim gradovima raste važnost skupština, a istodobno ih u Dalmaciji iz političkog života istiskuju *maiores*. Komunalni činovnici također se javljaju znatno kasnije nego u Italiji. S tim u vezi Steindorff odbacuje tezu N. Klaić da su konzuli u oporukama 10. i 11. st. zapravo oni iz 12. st. te, ne opredijelivši se, skreće pažnju na jednu usmeno iznesenu misao P. Classena da su se možda u Zadru kroz rani srednji vijek sačuvali rimski formulari oporuka. Steindorff očito nije upoznat s točnim zapažanjem J. Stipišića da su konzuli tih oporuka zapravo bizantski carevi.

Napokon, bitna je razlika između talijanskih i dalmatinskih prilika i u tome što je samostalnost talijanskih gradova rezultat njihove političke borbe, dok dalmatinski imaju svoju autonomiju zahvaliti nemoći središnje vlasti (157). Prema tome, Dalmacija ne sudjeluje u komunalnom pokretu i nastanak tamošnjih komuna ima drugačije uzroke.

Iako se termin *communitas* i u 12. st. rijetko javlja, ima dovoljno primjera iz kojih se vidi da to nije puki sinonim za *civitas*, što potkrepljuje i činjenica da se istodobno koristi i slavenska riječ *općina* u istom značenju (159). Najstariji podatak o komuni je inače s Raba, iz 1118. g. (CD II, 29) (157).

U razvoju komunalnog društva Steindorff razlikuje tri faze: 1. gradsko stanovništvo kao otvorena grupa, pri čemu političku moć ima skupština, 2. od sredine 12. st. gradsko stanovništvo okupljeno u komunu i 3. komuna kao zatvorena grupa politički privilegiranih. U skladu s time odbacuje korištenje termina *općina* za oznaku ranosrednjovjekovnih gradova, ili pak antonimiju *općina-komuna* (161).

Pojava komunc u svim dalmatinskim gradovima slijedi nakon ustanovljavanja funkcije knezova, zbog čega autor zaključuje kako je osnivanje komuna potaknuto promjenama što ih je prouzročio Kolomanov pohod na Dalmaciju (162). Gubitak tradicionalnog legitimiteta (vezanost uz carstvo) i starih oblika vlasti (*priora*), te staleški konflikti u gradovima, stvorili su osjećaj nesigurnosti i potrebu za novim oblicima udruživanja i organizacije zajedništva. Pored teritorijalnog razgraničenja, karakterističnog za *civitas*, sada se javlja i osobno, osigurano polaganjem zakletve zajednici (164).

Ne samo da je dalmatinska komuna započela svoj život u vrijeme sve veće ovisnosti gradova od vanjskih vlasti, dakle suprotno prilikama u Italiji, nego je ispočetka mogla funkcionirati samo uz njihovu potporu (167—170).

Konzulat se u dalmatinskim komunama javlja tek iznimno, očito preuzet po uzoru na talijanski. No, u Italiji su konzuli bili potrebni kako bi osigurali razvoj komune, dok u Dalmaciji gradski knezovi ne stoje na putu tom procesu, pa ni institucija konzulata nije nužna (173).

Kao i u Italiji, tako i u Dalmaciji stvaranje komune prati proces napuštanja iracionalnih, simboličkih i karizmatičnih oblika reguliranja društvenih odnosa (npr. zakletva), nasuprot kojima se javljaju racionalni, u obliku pisanih zakona i među-

sobnih pismenih ugovora komuna (177). Tada se sastavljaju i prve pismene vladarske povlastice, a notarijat preuzima ulogu usmenih pravnih djela (179).

Tako je rezultat stvaranja komuna, iako su pretpostavke razvoja bile drugačije, u Dalmaciji bio istovjetan onome u sjevernoj Italiji.

Steindorffova je knjiga vrijedan doprinos našoj medijevistici iz dva razloga. Prvi leži u nizu korekcija i novih ideja stvorenih na temelju minuciozne analize sveg raspoloživog izvornog materijala, a drugi u dosad prvom cjelovitom pogledu na stvaranje komunalnog svijeta u Dalmaciji. Premda se u ponečemu s autorom neće svi složiti, njegovoj osnovnoj ideji bit će teško naći prigovora. Ne male zasluge mogu se pripisati Steindorffu i zbog činjenice da je svojom knjigom približio našu problematiku historiografiji njemačkoga govornog područja, a time i evropskoj historiografiji uopće. Nadamo se da će autor i dalje na sličan način doprinosti razvoju naše znanosti.

Napokon, knjiga je popraćena popisom izvora i literature, kazalom, dvjema kartama, shematskim prikazima razvoja vrhovnih vlasti nad Dalmacijom i izgradnje komuna, popisima splitskih nadbiskupa i ugovora dalmatinskih komuna te izborom pet često citiranih dokumenata (XI—XXIV. i 180—194).

Neven Budak

Walter Pohl, DIE AWAREN. EIN STEPPENVOLK IN MITTELEUROPA
567—822. n. Chr., Verlag C. H. Beck, München 1988, 529 str.

Walter Pohl pripada krugu mlađih austrijskih historičara koji su se, okupljeni oko bečkog profesora Herwiga Wolframa, posvetili izučavanju ranoga srednjeg vijeka, a napose etnogenetskih procesa, slijedeći pritom pravac što ga je svojim radovima zacrtao Reinhard Wenskus. Wenskusovo je djelo *Stammesbildung und Verfassung* (1961) pružilo suvremeni metodološki temelj daljnjem proučavanju postanka i nestajanja pojedinih ranosrednjovjekovnih naroda, na što se među prvima nadovezao Wolfram svojom knjigom *Geschichte der Goten* (1979), spajajući klasičnu historijsku metodu s novom, etnosociološkom. Pohlova knjiga, rezultat desetogodišnjih istraživanja, zajedno s Wolframovom čini početak serije »Rani narodi«, uglednoga njemačkog izdavača.

Ona ujedno znači i važan korak u boljem poznavanju Avara, jer su dosadašnje sinteze avarske povijesti bile metodološki nesuvremene, ili pak necjelovite (A. Kollautz — H. Miyakawa, *Geschichte und Kultur eines völkerwanderungszeitlichen Nomadenvolkes. Die Jau-Jan der Mongolei und die Awaren in Mitteleuropa*, Klagenfurt 1970; A. Avenarius, *Die Awaren in Europa*, Amsterdam 1974). Pohl je pred sebe kao primarni zadatak postavio interdisciplinarno izučavanje tog nestalog naroda, u čemu je i uspio. Ujedno je problem promatrao objektivno, kao nepristrani promatrač, što u ovom dijelu Evrope, podijeljenom mnogim granicama i nacionalizmima, nije bilo lako, jer istraživači često, kako sam ističe (11), postavljaju pogrešna istraživačka pitanja, nastojeći povezati vremenski i prostorno odijeljene narode istoga imena, ili pak legitimitet današnjice tražiti u dalekoj prošlosti. Dandanas, iako je Wenskus prije više od dva desetljeća prekinuo s biološkim tumačenjem pojma »narod«, mnogi slijede zastarjele obrasce.

Zbog toga ni sami pojmovi nisu često jasni, pa Pohl rješava prvo taj problem. Izlaz vidi u korištenju srednjovjekovnih termina, no kako ni oni nisu uvijek precizni, bira među njima neke i daje im točno određeni smisao. Najopćenitiji je me-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Savez povijesnih društava Hrvatske
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na adresu:

Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb, Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 50 d

Izdavanje časopisa sufinancira

Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH